

WERKGROEP MILIEUBEHEER BERG EN DAL

Postbus 26, 6560 AA Groesbeek
bestuur@wmg-groesbeek.nl
www.wmg-groesbeek.nl

Aan Gedeputeerde Staten van Gelderland
Postbus 9090
6800 GX Arnhem
post@gelderland.nl

Groesbeek, 1 oktober 2023

Betreft: Zienswijze ontwerpbesluit ontgrondingsvergunning Ooijse Graaf
Zaaknummer: 2022-016201

Geachte College,

De Werkgroep Milieubeheer Berg en Dal geeft hierbij haar zienswijze op het ontwerpbesluit ontgrondingsvergunning Ooijse Graaf.

Inleiding

Herinrichting van een landbouwgebied naar natuur klinkt voor instanties die opkomen voor de natuur als muziek in de oren. Dat geldt zeker ook voor de doelstelling van de herinrichting van de Ooijse Graaf, waarbij door de inrichting het beoogde rietmoeras zodanig vergroot en vernat wordt dat moerasvogels als Grote karekiet, Roerdomp en Woudaapje en met in hun kielzog nog andere dieren een nieuw en beter habitat krijgen. Dit beeld roept herinneringen op van weleer toen één van de schrijvers van deze zienswijze, WMG-bestuurslid Henny Brinkhof, op 24 juni 1972 in de Ooijse Graaf een Woudaapje zag en op 28 juni 1973 een Roerdomp. Het zou bijna 50 jaar duren voordat hij weer Woudaapje zou zien, in het onovertroffen riet- en watergebied van de Donaudelta. Dus het verhaal van Ark over het herstel van rietmoeras deed zijn hart sneller kloppen. Toch dient hij mede deze zienswijze in tegen het ontwerpbesluit van de ontgrondingsvergunning, omdat de ontgroning ook kan leiden tot nevenschade en het nog maar helemaal de vraag is of de herinrichting gaat leiden tot herstel van het gewenste rietmoeras en of de ontgroning het bestaande Natura2000 gebied Ooijse Graaf (onderdeel van Rijntakken) niet zal schaden.

Zandwinning en natuurontwikkeling

Om de herinrichting mogelijk te maken is een samenwerking aangegaan met het bedrijf K3 dat de inrichting faciliteert middels de aanleg van een 20 ha zandwinningproject, met als gevolg een grote, diepe plas van dezelfde omvang. In totaal zou er dan 13 ha hoogwaardig rietmoeras bijkomen, genoeg om tezamen met het bestaande Natura2000 gebied Ooijse Graaf de Roerdomp en het Woudaapje een geschikt habitat te bieden.

Om dit plan te kunnen realiseren moet er een wijziging plaatsvinden van het bestemmingsplan en er moet een ontgrondingsvergunning verleend worden. De bestemming wijzigt van landbouw naar zandwinning en van landbouw naar natuur. De zandwinplas die na afloop ontstaat krijgt ook een natuurbestemming. Voorwaarde van een dergelijke wijziging is wel dat de beoogde nieuwe

bestemming ook in alle redelijkheid gerealiseerd kan worden en worden voor- en nadelen in kaart gebracht en gewogen. Naast technische criteria zoals de directe ontgrondingswerkzaamheden zijn voor het verlenen van de ontgrondingsvergunning ook de criteria van toepassing die gelden voor het bestemmingsplan (haalbaarheid, gevolgen voor natuur, milieu archeologie, veiligheid). Dat geldt ook voor het beheerplan van het gebied.

Zandwinning, grote ingreep in een kleinschalig landschap

Er wordt een grote zandwinplas van 20 ha gegraven, waar ter compensatie 13 ha nieuwe landnatuur tegenover staat. Een deel hiervan, nl. de noordelijke en westelijke rand van de plas zal mogelijk geen rietmoeras worden.

Ook wordt door de ontgroning het landschap van de Erlecomse Waalmeander onherstelbaar aangetast. Het gaat hier om een gebied met voor Gelderland hoge aardkundige waarden. In dit gebied is in het verleden al wel klei gewonnen, maar dat gebeurde vlakdekkend en de originele structuur van het landschap - de oude rivierarm in de vorm van een meander met een centrale hoger gelegen deel – is daarbij niet verloren gegaan. De gemeente geeft aan dat de voormalige rivierarm door het graven van de plas juist beter zichtbaar wordt gemaakt maar dat is een misvatting. De tegenstelling, met land in het binnenterrein en water en moeras in de rivierarm, vervaagt juist doordat het nu een groot amorf gebied wordt met water en moeras.

De overheid heeft oa in het kader van de PAGW (Programmatische Aanpak Grote Wateren) veel geld ter beschikking gesteld om natuur in de Gelderse Poort te ontwikkelen. De vraag is waarom geen gebruik wordt gemaakt van deze optie. Als in het kader van de versterking van Natura2000 gebied Ooijse Graaf daardoor een diepe zandwinplas voorkomen kan worden, betekent dat wellicht ook nog dat er 20 ha extra natuur rietmoeras mogelijk is (in plaats van de plas) en wordt de doelstelling van meer en robuustere populaties roerdampen, woudaapjes en grote karekieten gehaald.

Tien jaar geleden besloot de gemeenteraad van het toenmalige Ubbergen in de structuurvisie dat het wat ontgroning betreft bij één plas in de Ooijse Graaf zou blijven. Die structuurvisie is ons inziens nog steeds vigerend zoals ook op de websites van de gemeente Berg en Dal en op ruimtelijkeplannen.nl vermeld staat. Dat er een landschapsontwikkelingsplan (LOP) in een later stadium is vastgesteld, doet daar in juridische zin niets aan af. In het LOP staan kansen en mogelijkheden beschreven, geen zaken die niet gewenst of verboden zijn. Het LOP heeft een heel andere status dan een structuurvisie.

In het stappenplan Ruimtelijke Ontwikkelingen van het LOP wordt een mogelijkheid beschreven om van de structuurvisie af te wijken, mits er *'grote winst te behalen is op (een aspect van) ruimtelijke kwaliteit'*. De gemeente geeft in haar reactie op de zienswijzen van het bestemmingsplan (dd 14/9/2023) aan dat deze uitzondering hier van toepassing is omdat de zandwinning een bijdrage zou leveren aan de ruimtelijke kwaliteit. Op zich is dit een vreemde redenring want voor het direct aangrenzende gebied (Duffeltsche Zoom) staat in het LOP dat *'zandwinningen niet meer gewenst zijn, omdat ze het landschap tot in de verre toekomst onbruikbaar maken'*. Maar in de Ooijse Graaf zou er dus wel sprake zijn van aanzienlijke winst voor de ruimtelijke kwaliteit. In het LOP wordt de ruimtelijke kwaliteit omschreven als optelsom van de *'zwakkere functies'* zoals milieu, natuur, cultuurhistorie en erfgoed, recreatie en landschappelijke schoonheid. Volgens ons is er geen sprake van dat de zandwinning op deze plaats een bijdrage levert aan de kwaliteit van het landschap en de andere genoemde functies. De plas die resteert na de winning is het prototype van een klassieke zandwinning die vanwege zijn vorm (banaanvorm), omvang (20 ha) en diepte (30 m) een gebiedsvreemd element is in het rivierenlandschap. Daarbij verstoort de plas de structuur van het historische landschap die hier wordt gedomineerd door de bijzondere vorm van de oude rivierarm. Wat de eventuele winst voor de natuur betekent van de plas, die is zeer gering want dergelijke diepe wateren maken geen onderdeel uit van het rivierengebied en leveren geen bijdrage aan het gewenste

natuurherstel. In feite zijn het 'waterwoestijnen' en het is daarom onterecht dat de plas de bestemming natuur krijgt. Het gaat in het project Ooijse Graaf daarom alleen om een uitruil, waarbij natuurwinst op de ene plaats en verlies aan landschappelijke kwaliteit op de andere plaats tegen elkaar worden uitgeruild. Van de zandwinsector had inmiddels verwacht mogen worden dat zij af zou zijn gestapt van deze klassieke vorm van winnen en uitruilen, al helemaal op een plaats met zoveel landschappelijke waarden. Dat hier sprake zou van een terechte afwijking van de structuurvisie is dan ook niet aan de orde.

Het kan zijn dat een ondiepe plas voor K3 geen haalbare optie is gezien de kosten om tot natuurontwikkeling te komen. Het heeft onze voorkeur de provincie bij dit plan te betrekken en te onderzoeken of het financiële gat kan worden gedicht.

Waterhuishouding en negatieve effecten op bestaande en nieuwe natuur

De grote zandwinplas zal een dempende invloed hebben op de waterhuishouding. Het rapport van Witteveen en Bos dat de gevolgen van de zandwinning heeft onderzocht laat dat duidelijk zien. Aan de ene kant droogt het gebied minder snel uit bij laag water in de zomer, aan de andere kant wordt de hoogwaterstand minder hoog, want het duurt lang voordat bij een hoge Waalstand de plas gevuld is. Het streefpeil van 9.15 m dat nu geldt en dat als minimum gezien wordt zal daardoor niet vaak of juist maar heel kortdurend gehaald worden. Minder dan tegenwoordig het geval is en dat is dus al te weinig. Uiteindelijk wordt gestreefd in de toekomst naar een streefpeil van 9.50 m, maar door de dempende werking van de plassen zal dat waarschijnlijk zo sporadisch gerealiseerd worden dat het geen positieve invloed meer heeft op de vegetatie.

Voor het huidige bestaande Natura2000 deel van de Ooijse Graaf zal realisatie van de zandwinplas leiden tot een vermindering van de grondwaterflux en een daling van de hoge waterstanden en dus nadelig zijn. Om dat effect op te lossen is het volgens de initiatiefnemers de bedoeling dat de reeds bestaande Kraayenhofplas bij hoogwater via een nieuwe watergang extra water levert aan de nieuwe plas, omdat de Kraayenhofplas dicht bij de Waal staat en dus eerder stijgt. Door in het vervolg oppervlaktewater aan te voeren verandert de waterhuishouding van het N2000gebied fundamenteel, want niet langer is kwelwater samen met regenwater de enige bron. We hebben al gezien dat door het formaat van de plas het vullen langzaam gaat en de aanleg van een tweede plas zal dat nog verergeren. Het is daarom onzeker of aanvoer vanuit de Kraayenhof wel jaarlijks mogelijk zal zijn. Het is de vraag in hoeverre deze verminderde grondwaterstroom en lagere hoogwaterstanden effect hebben op (het bestaande rietmoeras in) het Natura2000 gebied en op de ontwikkeling van rietmoeras in de nieuw te ontwikkelen natuur. De stukken geven hier geen antwoord op.

Effecten van gedempt hoogwater op bestaande Natura2000 natuur

De mer-commissie heeft aangegeven dat de conclusie in de MER dat er geen significante, negatieve effecten op het naastgelegen Natura2000gebied zullen optreden, voorbarig is. Het is geen juiste conclusie en op voorhand is niet uit te sluiten dat er significante, negatieve effecten zullen optreden. Er is volgens de mer-commissie een natuurvergunning noodzakelijk. In de aanvullende MER wordt dan ook op pagina 36 aangegeven dat *'In overleg met de provincie Gelderland is besloten om een natuurvergunning wel aan te vragen'*.

Nergens wordt echter in de vergunningaanvragen van zowel het bestemmingsplan als de ontgronding melding gemaakt van een natuurvergunning(verlening) en het lijkt er sterk op dat deze weg toch niet ingeslagen is. Immers, zonder zo'n natuurvergunning kan er geen ontgrondingsvergunning afgegeven worden.

Wij denken dat er wel degelijk negatief significante effecten optreden op het naastgelegen Natura2000 gebied (en ook in het te ontwikkelen nieuwe rietmoeras). Door de dempende werking van de plassen zal er minder kwel optreden in het Natura2000 gebied. Kwel bevat gereduceerd ijzer (Fe) en dat heeft speciale eigenschappen. Het bindt fosfaat, een belangrijke voedingsstof voor planten. Hierdoor wordt zowel de bodem als het daarboven staande water (bij plassen) wat

voedselarmer. Kwelwater draagt zo bij aan de bestrijding van overbemesting waar de Nederlandse natuur erg veel last van heeft.

Daarnaast verliest het water dat straks via de diepe plassen naar het N2000-gebied stroomt zijn fosfaatbindende eigenschappen, doordat het ijzer in de plas oxideert onder invloed van zuurstof en op de bodem neerslaat. Daardoor heeft het water uit de plas wat dit betreft een andere eigenschap dan kwelwater dat uit de bodem opwelt.

Voor het water in het N2000-gebied betekent het afvangen van fosfaat door ijzer dat het water helder blijft (geen algengroei of bedekking met eendenkroos) en er zich begroeiing van fonteinkruiden en Krabbenscheer kan ontwikkelen en dat is precies wat er in de plassen van de Ooijse Graaf in het bestaande Natura2000 gebied gebeurt. Het type vegetatie dat we daar vinden, behoort tot het habitatype 'H3150 Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden' en dat hoort tot de instandhouding en verbetering doelstelling van het Natura2000 gebied Rijntakken waarvan de Ooijse Graaf een onderdeel is.

In de MER vinden we niets terug over de invloed van de ontgroning op dit habitatype, terwijl die invloed er waarschijnlijk wel is, want bij de kwaliteitseisen van dit habitatype staat: *'Krabbescheer is zeer gevoelig voor sulfaat. Bij anaërobe afbraak van organisch materiaal onder invloed van sulfaat wordt in ijzerarme omgeving waterstofsulfide gevormd. Dat is een toxische stof waarvoor de soort zeer gevoelig is. Voor de instandhouding van krabbenscheerbegroeiingen is toestroom van ijzerrijk water dan ook nodig (afhankelijk van het ijzergehalte van de bodem). Het habitatype is gevoelig voor stikstofdepositie.'*

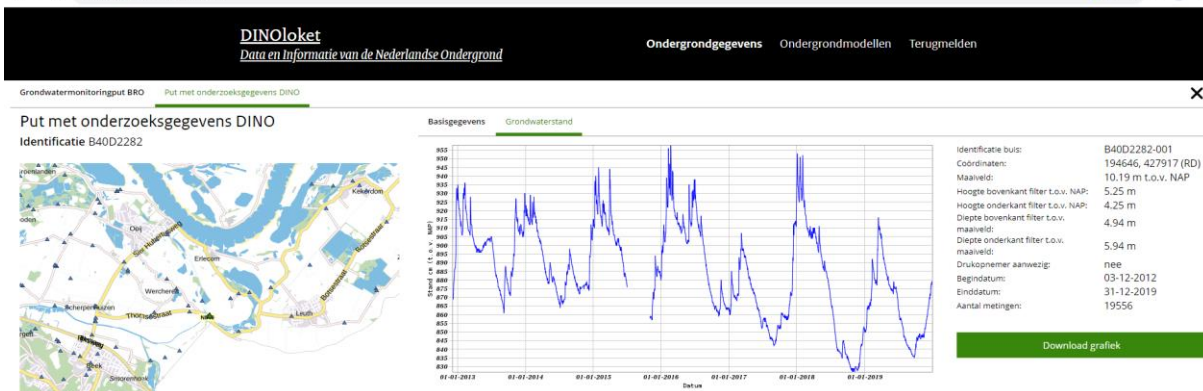
Effecten van gedempt hoogwater op nieuw te ontwikkelen natuur

Bij het nieuw te ontwikkelen rietmoeras speelt kwel waarschijnlijk ook een belangrijke rol. Hoewel Riet een voedselrijke bodem goed verdraagt, kan bij ontwikkeling van rietmoeras op voormalige landbouwgrond, wat hier het geval is, de fosfaatconcentratie te hoog zijn waardoor verzuuring optreedt. Gelukkig heeft men bij de inrichting ervoor gekozen om het maaiveld te verlagen en zo die voedselrijke laag te verwijderen. Dat maakt in ieder geval de kans dat het aangeplante Riet goed aanslaat groot en dat verzuuring afgeremd wordt. Op lange termijn kan toch verzuuring toeslaan door ophoping van organisch materiaal. Daarom is het ook bij het nieuw te ontwikkelen rietmoeras van belang dat er voldoende ijzerhoudende kwel is, want dat remt de verzuuring. (Er is overigens nog veel onderzoek nodig om de bodemchemie van rietmoerassen te doorgronden. Zie OBN rapport 'Inrichting, ontwikkeling en beheer van moerassen op voormalige landbouwgrond'. Wellicht een goed idee om het kennisniveau met dit project te verbeteren door monitoring van het ontwikkelingsproces.)

Effecten van gedempt laagwater op bestaande natuur

Zoals we zagen wordt ook het verlagen van de waterstand in de zomer gedempt door de aanwezigheid van de plassen. Dit wordt in de regel als positief ervaren, want de steeds dieper uitschurende bedding van de Waal zorgt voor verdroging, zie het rapport 'Maatregelen watercondities t.b.v. herstel rietmoeras binnendijkse Natura 2000 gebieden in de Ooijpolder (Groenlanden en Ooijse Graaf)' van Gijs Kurstjens en Alphons van Winden (2015). Hierin wordt voor de Ooijse Graaf aannemelijk gemaakt dat de grondwaterstand steeds verder zakt, ook in de zomer. De Ooijse Graaf maakt qua waterhuishouding deel uit van een klein waterregime, van de Erlecomse polder. Er zijn in deze polder twee langjarige peilbuizen te vinden nabij de Thornse Molen die vlak bij elkaar staan.

De meetgegevens uit Dinoloket daarin zijn als volgt:

De bovenste grafiek laat van 1993-2001 geen daling zien, de tweede die loopt van 2013-2020 wel, maar dat betreft alleen de laatste jaren; die (2018 en 2019) waren extreem droog. Uit deze gegevens blijkt dat in de Ooijse Graaf het met de verdroging mogelijk dus meevalt. Peilbuizen buiten de Erlecomse polder, langs de Thornse straat laten die daling overigens wel zien, maar die zitten in het afwatergebied van Het Meertje. Hier is meer duidelijkheid op zijn plaats. Indien de waterstands dalingen in het gebied van de Ooijse Graaf blijken mee te vallen, kan de nivellerende werking van de nieuwe plas ook aan de onderkant (laagwaterstand) nadelig uitpakken. Door de nivellering kan het verschil tussen gemiddeld hoog- en gemiddeld laagwater te klein worden. Volgens het rapport van Witteveen en Bos bedraagt die totale nivellering tussen 20 en 50 cm. Nagegaan dient te worden of dat acceptabel is voor ontwikkeling van het nieuwe rietmoeras, want (gedeeltelijke) droogval is daarvoor belangrijk en die droogval mag niet te beperkt worden.

Inrichting en beheer

Bij de herinrichting Ooijse Graaf blijft het onderhavige gebied in eigendom van de particuliere grondeigenaar van de Eindsche Hof, een agrarische ondernemer, dus geen professionele terreinbeherende instantie of gecertificeerde natuurbeheerder. Moerasrietbeheer is niet makkelijk en kan kostbaar zijn.

In het beheerplan dat op 30 augustus 2023 naar aanleiding van de zienswijzen op het ontwerp bestemmingsplan is opgesteld, wordt aangegeven hoe het gebied de eerste drie jaar ingericht wordt, welke problemen zich kunnen voordoen en vervolgens hoe het onderhouden moet worden. Daarnaast wordt vastgesteld dat de beheerder zich expertise moet eigen maken en dat de beheerders van het plangebied ARK Rewilding en Staatsbosbeheer jaarlijks een onderling afstemmingsoverleg hebben. (Is het een idee om particuliere natuurbeheerders in het gebied Ooijse Graaf hier ook bij te betrekken?). Hierin is aandacht voor vegetatieontwikkeling in relatie tot het beheertype, monitoring en voor zaken als recreatief medegebruik. Op basis van dit voortgangsoverleg wordt het beheer indien nodig aangepast met als uitgangspunt de doelstellingen van het beheerplan. Indien de drie hoofdbeheerders het oneens zijn met elkaar wordt er een externe adviseur ingeschakeld om tot een oordeel te komen. Onduidelijk is of dat oordeel juridisch bindend

en wat eventuele sancties zijn. Onduidelijk is ook of de nieuwe natuur onderdeel wordt van het Gelders Natuurnetwerk (en op termijn van Natura2000).

Wij maken ons zorgen over de haalbaarheid van het project en de gevolgen voor de vegetatie van het Natura2000 gebied Ooijse Graaf. Wij hopen dat onze zorgen worden weggenomen door een gegronde weerlegging van onze zienswijze of door aanpassingen van het project. Het zou toch mooi zijn als we in de Ooij weer kunnen genieten van het kleine reigertje het Woudaapje, de onzichtbare Roerdomp of de Grote karekiet die uit volle borst zijn eigen naam uitroept.

Namens de Werkgroep Milieubeheer Berg en Dal
Hoogachtend,

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'J. de Valk', written in a cursive style.

J. de Valk
Voorzitter